

Ludbreški kraj u revolucio- narnoj 1903.

Ludbreg i ludbreški kraj su u općenarodnom hrvatskom pokretu godine 1903. masovno i najoštrije ustali protiv tlačitelja nacionalnih sloboda i društveno-gospodarskog porobljavanja, a nešto kasnije revolucionarne 1919. je Ludbreg okarakteriziran kao »gnijezdo republikanizma i boljševizma«. Ludbreg i ludbreški kraj, kao ratarsko-seljačko područje, zauzelo je u tim godinama doista revolucionarne pozicije, ne prezajući da i pod cijenu krvi i života ispuni svoju patriotsku i ljudsku dužnost. Posebno valja naglasiti tu prevagu seljačkog stanovništva i tog kraja Hrvatske i 1903. i 1919. godine u toj mjeri ipak sklonog da i bunom i oružjem kao oružjem rješava stoljećima nagomilane nacionalne i socijalne probleme.

Pogledajmo najprije »krsni list« toga kraja, da bismo imali vjerodostojniju sliku o kome je to riječ u eri tih revolucionarnih gibanja.

I.

Županija Varaždinska u godinama 1889—1913. ima površinu od 2.521,2790 četvornih kilometara. Tu je upravnih kotareva 8, grad Varaždin, trgovišta Klanjec, Krapina, Ludbreg, Petrijanec, Vinica i Zlatar, te 719 sela, zaselaka 129, majura 20, naseobina 9. Svega je prebivališta bilo 884, kuća 37.885, a pu-

čanstva 258.066. Tu živi 128.309 muškaraca i 129.757 ženskih osoba. Hrvatski je materinji jezik 1892. godine za 251.086 stanovnika, slovenski 3.255, češki 281, slovački 49, rusinski 1, mađarski 1.044, a njemački 1.939. Neki drugi jezici su materinji za 411 stanovnika Županije varaždinske. Varaždin ima Sudbeni stol, a Kotarski su sudovi u Ivancu, Klanjcu, Krapini, Ludbregu, Novom Marofu, Pregradi, Varaždinu, Zlataru, poreski pak uredi u Varaždinu (za kotareve Ivanec, Varaždin i za grad Varaždin), u Krapini (za Klanjec, Krapinu, Pregradu i Zlatar), dok dio kotara Ludbreg spada u Koprivnicu (Bukovec Mali, Đelekovec i Rasinja, te porezne općine Križovljan i Slanje), a u Varaždin spada porezna upravna općina Martijanec.

Svakako je zanimljivo da su vojne komande — oblasti za čitavo to područje ili u Bjelovaru (kotarevi Ivanec, Ludbreg, Novi Marof, Varaždin i grad Varaždin), ili u Zagrebu (Klanjec, Krapina, Pregrada i Zlatar).

Glede broja stanovništva, kuća i površina godine 1892. i 1913., prvenstveno gledam na područje kotara Ludbreg, kojeg čine 1892. upravne općine Bukovec Mali, Đelekovec, Ludbreg, Martijanec i Rasinja, a 1913. upravne općine Đelekovec, Koprivnički Ivanec, Ludbreg, Mali Bukovec, Martijanec i Rasinja, te materija 1890. i 1891. izgleda ovako:

Upravna općina	Površina		Zgrada		Žiteljstva		Sela		Majura		Zaselaka	
	km ²	jutara	1890.	1913.	1890.	1913.	1890.	1913.	1890.	1913.	1890.	1913.
Martijanec	54	9.421	531	721	3942	4785	10	11	1	1	—	—
Đelekovec	39	6.780	855	564	6742	4196	10	5	4	3	—	—
Koprivnički Ivanec	38	6.613	—	505	—	3266	—	6	—	4	—	—
Ludbreg	122,79	21.338	1361	1750	10225	11380	23	21	1	—	3	1
Mali Bukovec	66,52	11.560	743	988	5656	6279	10	10	2	3	1	—
Rasinja	79	13.730	936	989	6679	5969	18	15	2	5	9	3

Trgovište je na području tog kotara samo mjesto Ludbreg.

Upoznajmo sada podatke po naseljima kotara Ludbreg za 1890. godinu. Cijeli kotar ima kuća 4.426, žitelja muških 16.498, žena 16.746, svega 33.244. Površina kotara iznosi 71.740 jutara i 715 hvata.

Po upravnim općinama kotara Ludbreg to izgleda 1890. godine ovako:

Upravna općina	broj kuća	m	žitelja		Svega	Površina	
			ž	—		jutara	hvata
Đelekovec							
— Botovo	74	233	236		469	570	1.540
— Đelekovec	186	844	822		1666	3.046	1.129
— Brunica salaš	1	6	5		11		
— Ferdinandov dvor	1	42	27		69		
— Ludmilin dvor	1	30	26		56		
— Imbriovec	73	303	300		603	1.514	1.500
— Ivanec	118	531	550		1081	3.457	1.120
— Cenkovec	37	144	140		284		
— Goričko	19	75	89		164		
— Otok							
— Otok Mali	37	132	141			1.450	625
— Otok Veliki	87	298	293		273		
— Imbrin dvor	1	14	7		591		
— Torčec	171	511	511		21		
Cijela općina	855	3388	3354		1022	1.724	1.466
— Bukovec Mali					6742	12.534	140
— Bukovec Mali	161	570	626		1196	2.043	239
— Malve	1	25	24		49		
— Bukovec Veliki	118	452	493		945	2.020	635
— Kapela						2.025	324
— Dubovica	64	237	240		477		
— Kapela	72	250	251		501		
— Križanje	1	4	1		5		
— Lunjkovec	33	108	114		222	790	40
— Martinić	23	91	92		183		
— Novo Selo	41	135	165		300	739	1.430
— Županec	37	163	153		316		
— Selnica	65	280	290		570	1.185	210
— Sveti Petar	123	419	408		827	2.756	840
— Križančija	1	2	2		4		

Upravna općina	broj kuća	žitelja		Svega	Površina	
		m	ž		jutara	— hvata
Leviri	1	8	5	13		
— Lizin dvor (Razleve)	2	30	18	48		
Cijela općina	743	2774	2882	5656	11.560	509
— Ludbrieg					1.542	370
— Bolfan Mali	14	60	43	103		
— Bolfan Veliki	55	168	170	338		
— Banat	37	80	105	185		
— Čukovec	43	125	129	254	1.464	925
— Globočec	36	112	107	219		
— Globočečki jarak	19	58	57	115		
— Torčec	26	80	79	159		
— Hrastovsko	87	354	350	704	979	229
— Kućan	21	82	79	161		
— Hrženica	100	443	454	897	2.526	1.516
— Hrženica majur	1	19	28	47		
— Medstruga	1	4	2	6		
— Škarnjak	1	5	4	9		
— Karlovec	77	324	335	659	1.196	1.101
— Komarnica	23	88	98	186	786	1.217
— Luka	25	107	108	215		
— Ludbrieg	173	707	694	1401	5.012	1.403
— Rieka Duga	64	189	167	356	2.384	295
— Ivanec	34	122	113	235		
— Rijeka Mala	30	79	78	157		
— Selnik	74	279	276	555	998	1.451
— Obrankovec	17	57	58	115		
— Priles	38	127	125	252		
— Sesvete	69	316	318	634	1.216	554
— Sigetec	45	140	163	303	534	1.143
— Slokovec	60	164	183	347	826	1.480
— Apatija	59	156	162	318		
— Struga	71	324	352	676	1.191	452
— Slavonia	1	2	1	3		
— Sv. Đuraj	60	300	316	616	676	329
Cijela općina	1361	5.071	5.154	10.225	21.337	1.265
— Hrastovljan	46	191	188	379	2.048	359
— Črčkovina	35	113	143	256		
— Pusti zid	1	17	2	19		
— Madaraševac	28	121	116	237		
— Križovljan	37	141	131	272	1.540	734
— Poljanec	64	269	275	544		
— Martijanec Dolnji	48	213	199	412	1.596	1.389
— Sudovčina	36	99	119	218		
— Vrbanovec	78	279	277	556		
— Martijanec Gornji	32	77	68	145	828	410
— Slanje	115	408	419	827	3.407	1.049
— Rivalno	11	41	36	77		
Cijela općina	531	1969	1973	3942	9.421	741
— Gorica	36	161	162	323	1.576	1.180
— Grbaševac	12	71	74	145		
— Vojvodinec	13	51	58	109		
— Koledinec	41	167	184	351	1.040	630
— Gabrijelin dvor	1	13	9	22		
— Kunovec	102	378	357	735		
— Batinovec	36	116	123	239	3.156	120
— Dolanec	2	2	2	4		
— Goli Breg	3	5	6	11		
— Moklac	5	6	10	16		
— Pustakovec	28	91	85	176		

Upravna općina	broj kuća	žitelja		Svega	Površina	
		m	ž		jutara	— hvata
— Kutnjak	68	302	326	628	1.559	860
— Antolovec	21	89	87	176		
— Kuzminec	91	350	376	726	1.510	500
— Prkos	20	80	60	140	3.004	1.500
— Belanovo Selo (Skulberi)	21	65	66	131		
— Ivančec	31	74	83	157		
— Lukovec	19	42	39	81		
— Orsagovica Arganska	10	20	25	45		
— Šegovina	24	73	79	152		
— Rasinja	146	559	573	1132	1.339	1.320
— Rasinja Mala	14	40	43	83		
— Savilnjak	2	4	2	6		
— Stari brijeg	6	19	18	37		
— Stražbenica	1	1	1	2		
— Vodeni Jarak	5	7	13	20		
— Subotica	112	328	341	669	16.886	1.260
— Banjkovica	1	2	1	3		
— Donji brijeg	1	2	—	2		
— Gornji brijeg	1	1	1	2		
— Kostanjevec	1	1	1	2		
— Prešćanski brijeg	1	2	1	3		
Cijela općina	936	3.296	3.383	6.679	16.886	1.260

Tako nas informiraju statistički podaci 1892. godine.

Dodajmo ovim pregledima površina i stanovništva da je 1892. godine Ludbreg kao sjelo kotara, kraj kotarske i općinske uprave te Kotarskog suda, imao i rimokatolički župni ured, izraelitski rabinat, dvije pučke učionice (škole), poštarsku postaju, brzojavnu postaju, oružničku postaju, te financijsku stražu.

Sjedišta rimokatoličkih župa, osim Ludbrega, na području kotara Ludbreg 1892. odnosno 1913. godine su i u Bukovcu Velikom, Đelekovcu, Imbriovcu, Ivancu, Sv. Đuragju, Martijancu Dolnjem, Kuzmincu te Rasinji, dok je župa grkoistočne vjeroispovjesti u Bolfanu Malom. Promjene 1913. su tu župu grkoistočne vjeroispovjesti stavile u Čukovec umjesto u Bolfan; godine 1913. poštarske postaje u Ludbregu, Malom Bukovcu i Rasinji su kr. poštarski uredi u privatnoj upravi, a Ludbreg tada ima i telefonsko središte kao i Mali Bukovec, dok Martijanec kr. poštarsku agenciju. I Mali Bukovec je sjedište kr. financijske straže i kr. oružničke postaje. Pučke učionice uz spomenute dvije u Ludbregu 1913. godine nalaze se u Đelekovcu, Bolfanu, Imbriovcu, Koprivničkom Ivancu, Čukovcu, Hrženici, Dugoju Rijeki, Sv. Đuragju u Ludbregu, Slokovcu, Strugi, Malom Bukovcu, sv.

Petru, Martijancu (Dolnjem), Slanju i Kuzmincu, a po 2 su u Velikom Bukovcu i Rasinji. Glede župa i škola treba ovdje dodati, da je Upravna općina Rasinja za mjesto Prkos imala sjedište grkoistočne vjeroispovjesti u Velikom Pogancu, kamo su iz Prkosa išla djeca i u Pučku učionu, mada je Veliki Poganeć na području kotara Koprivnica. Po položaju naselja su na području kotara Ludbreg 1889—1913. godine tretirana ovako: — Ludbreg je trgovište, puste(are) Imbriovečki Vladimirovac, Trepetje, Leviri, Lizin Dvor, Pusti Zid, Rasinjski Gabrijelovac i Sovilnjak; kao zaselak (hrpa kuća) su Vodeni Jarak i Rasinjski Stari Breg, a nasebine su Leptan, Maklac, Radinjski Dolanec, Rasinjski Goli Breg, Banjkovica, Donji breg i Rasinjski Kostanjevec; Rasinjska Stražbenica je tretirana kao »osamljena kuća«, a jednako i Križančija, ostala naselja su sela.

Svakako da je značajan podatak pismenost jednoga područja, pa ćemo se osvrnuti i na taj momenat za godinu 1910. Tada kotar broji 17.424 muškaraca, ispod 6 godina 3.020, od 6—11 godina 2.512, od 12—14 godina 1.179, od 15—24 ima ih 2.660, od 25—59 godina 6.554, te iznad 60 godina 1.494; od 14.404 muškaraca iznad 6 godina starosti čitalo je i pisalo 9.411, samo čitalo 193, a niti je znalo čitati, odnosno pisati 4.800 muških iznad 6

godina starosti. Žena je godine 1910. bilo 18.450 svega, iznad 6 godina starosti 15.468. Od tog broja nije niti čitalo niti pisalo 6.180, 450 su samo čitale, a čitalo i pisalo je 8.836 žena.

Usporedimo li u tom pogledu kotareve Koprivnicu i Varaždin onda bi pregled izgledao ovako:

Kotar	Stanovnika iznad 6 godina starosti		Čita i piše		samo čita		ne čita ni ne piše	
	muških	žena	m	ž	m	ž	m	ž
Ludbreg stanov. 35.874	14.404	15.468	9.411	8.836	193	452	4.800	6.180
Koprivnica stanov. 33.206	14.326	14.343	9.975	8.780	196	406	4.155	5.157
Varaždin stanov. 40.014	16.263	16.805	10.263	7.986	344	767	5.656	8.052
Grad Varaždin stanov. 13.398	6.345	5.635	5.350	4.157	56	205	939	1.273

Kakva je bila struktura fonda stambenih zgrada obzirom na građu, statistike nam daju 1910. za kotar Ludbreg slijedeće pokazatelje: Kotar Ludbreg na površini od 399,63 km² za stanovanje godine 1910. je imao 5.517 zgrada. Od tvrdog materijala (kamen, cigla) ima ih tada 3032, u temeljima od kamena (cigla) ih je 24, dok su gornji dijelovi od ćerpića ili ilovače (nabijene). U cjelini je građeno od ćerpića ili ilovače 158 zgrada; najviše ih je drvenih, ili drvom izmješane građe 2303. Krov je u 2.564 zgrade neki tvrdi materijal, crijep ili ljupinac, na 13 su daske, daščice (šindra), u veoma mnogo slučajeva je slamnati (trska) krov — na 2.940 zgrada za stanovanje.

Na kvadratnom kilometru 1910. godine u kotaru Ludbreg živi 90 žitelja, u odnosu na Hrvatsku i Slavoniju gdje ih je 62, na Županiju varaždinsku — 120 na km², odnosno na kotareve Koprivnicu, Križevce, Ivanec, Krapinu, Pregradu i Klanjec, gdje živi tada preko 125 žitelja na 1 km².

Gotovo nikakvih iseljavanja nije bilo u kotarevima Varaždin (1,56% na tisuću stanovnika), Novi Marof (1,40), Zlatar (0,91), Krapina (0,63), dok je kotar Ludbreg za to razdoblje 1901—1910. zabilježio 7,01% iseljavanja na svakih tisuću stanovnika.

Izvan sumnje da je značajan moment za agrarne zemlje koji broj žitelja naseljava poljodjelsku površinu — oranice, vrtove, vinograde i livade. Godine 1910. na 1 km² poljodjelskih površina u kotaru Ludbreg dolazi

151 stanovnik, u usporedbi sa Koprivnicom, gdje ih je 178, Varaždinom 187, Ivancem 298, Zlatarom 257, Krapinom 284, Pregradom čak 305, dok N. Marof ima 230 žitelja na 1 km² poljodjelskih površina.

Kotar Ludbreg je izrazito poljoprivredni kraj, koji godine 1914. u postotku prema ostalom zemljištu ima 54,69% oranica i vrtova, livada i pašnjaka 20,69%, vinograda 2,64%, šuma 21,98%. Nešto ranije u stočarstvu je na tisuću žitelja — godine 1911. imao 418 goveda i konja 146. U obrtu 1910. godine 444 zanatlija radi bez pomoćnog osoblja, dok 158 njih ima od 1 — 5 pomoćnika.

II.

I ovdje u Ludbregu i ludbreškom kraju od 1868. do 1903. godine došla je u potpunosti do izražaja činjenica da se Hrvati nisu pomirili s Nagodbom, da su sva nastojanja nagodbeno-podjarmljivačkog vladanja nad Hrvatskom propala. Mržnja i neprijateljstvo prema Ugarskoj i Austriji vladalo je seljačkom Hrvatskom u toj mjeri da su bečki dvor i peštanska vlada namislili »rebelsku seljačku Hrvatsku« pod bilo koju cijenu, sistematskim zatiranjem svega narodnog zbrisati sa lica zemlje, pretvoriti je nasiljem i terorom u obespravljenu pokornu ugarsku koloniju, u jednu od mađarskih županija. Uloga nasilnika, tlačitelja i uništavatelja hrvatskog naroda data je od strane bečkog dvora i peštanske vlade najbahatijem feudalcu grofu

TAVIRAT. - BRZOJAVKA.

*Mesajeti veliki
Zoran Pl. Kubica
Kichy Slavojan*

A hvala...
190...
d. e. ...
dne ... 190...
u ... sat ... čas ...

Poludni hivalat
Penzarni szám ...
Hivatlos megjegyzések:
Sztársas primjetbe:

Poludni hivalat	Penzarni szám	ostari	ostari	ostari	ostari	ostari	ostari	ostari	ostari
<i>Kubica</i>	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>120</i>

*(Posljed) podne u Slavju Hrastovskom
izaslama uo? pješaka sa 4 avijanka i ob.
bilježnikom u 8 sati u Hrvatskoj od preko 200
seljaka u pomoć izasli satnik De-Štubel sa
2 voda uhljane obkolo buntramke per
preko 60 uhljano to sa u susret izaslim
vodom infanterije u 9 sati u Dubrov doprati
koji puškarom su u ruke vlastelinskepa grada
pau buntramke teško bodom a četovica katolaliko
pauzera subjana ovaje voda sse mme
Balasaid*

A oim ošet...
[K] = ... [P] = ... [M] = ... [N] = ... [O] = ... [R] = ... [S] = ... [T] = ... [U] = ... [V] = ... [W] = ... [X] = ... [Y] = ... [Z] = ...

Telegram o nemirima u Hrastovskom 1903. godine (Arhiv Hrvatske)

Karlu Khuenu Hedervary postavljajem za bana 1883. godine, ali je ogorčen narod tog »šefa kaznene ekspedicije« prosto izbacio iz njegovog banskog sedla, pa je 1903. bio prisiljen tajno pobjeći iz Zagreba u Madžarsku.

Neposredni povod Hrvatskom narodnom pokretu bila je uvreda nanesena Hrvatima od mađarske kraljevske deputacije za obnovu finacijalne nagodbe, koja je među inim tvrdila da je »Hrvatska prosjačka zemlja, koja živi od milosti Madžara«. Podjednako su tu bili natpisi na javnim zgradama željeznica u Zagrebu i Zaprešiću. Nemiri su najprije zahvatili vječno puntarsko Zagorje, pak Podra-

vinu, Primorje i Gorski Kotar. Khuen odgvara vojskom i prijekim sudom u kotarevima Križevci, Ludbreg, Delnice i Sušak.

U Hrvatskom narodnom pokretu dominantnu ulogu imade puntarski seljački svijet, pridružuju mu se radništvo, a političke parole su »Hrvatska Hrvatima«, »Madžarska za sebe, Hrvatska za sebe«.

Od samog početka — protestnog zbora zagrebačke studentske omladine 2. ožujka 1903., pa do otvorene bune i oružanog sukoba naroda sa mađarskom i austrijskom hegemonijom nad Hrvatskom očito je bilo da će potpuno bezuspješno mađaronska vlast na-

II

Predstojnik Mekkey
Ludbreg

Jedna eskadrona
odlazi odavle
pospješno. Turiti
rano jutro što se je
sbilo. Ludbreg po
vjerodostov izaslati
ču sutra
21/7 1903. Rubido

[Signature]

K.K. 3

Trinajf. 21. 7. 1903.
u 11 satih 20 časova u noći.

[Signature]

21. 7. 1903

I.

Trećedništvo manjite
vlade Zagreb

Npravo brojavlja pred-
stojnik u Ludbregu,
da stotinu seljaka po-
vabio u Ludbreg te
tamo polupalo na
100 kuća prozore i
kamenje sijam
Ludbreg jednu eska-
dronu bezopćinske
Rubido.

Izvještaj o nemirima u Ludbregu 1903. go-
dine (Arhiv Hrvatske)

stojati ugušiti buni, ali jednako tako da ni hrvatski narod neće moći poći dalje u toj buni od istjerivanja Khuena i izbacivanja mađžarona. Puntarski seljački svijet ni ovaj put nije raspolagao vlastitom revolucionarnom organizacijom, koja bi bila u stanju realizirati krajnje osnovne ciljeve svoje narodne borbe.

Na području županije varaždinske 16. travnja 1903. započeli su demonstracijama obrtnički pomoćnici i naučnici u Varaždinu, jer je Gradsko poglavarstvo zabranilo radničku skupštinu, čije se je održavanje zamolilo za 13. travnja te godine. U tim demon-

stracijama sudjeluje 200 ljudi, a pridružuju im se i okolni seljaci. U ponovljenim demonstracijama već 20. travnja našlo se je oko stotinu seljaka, koji se tu pojavljuju s toljagama i kamenicama. Razbijaju se prozori, zidovi kuća predstavnika Khuenovog režima se premazuju crnom bojom, redaju se sukobi sa policijom i vojskom, a uzvikuju se i takve riječi kao što su »Kurva Hedervary«, »Dolje Mađžarska«, »Abzug Breitenfeld, gradski načelnik«. Na željezničko ravnateljstvo u Varaždinu upućena je dopisnica s nalogom i prijetnjom — »Skinite sve što je mađžarsko, a osobito natpise mađžarske, jer će ina-

če nebu pod oblake otići cijeli kolodvor i sve što je u njemu.

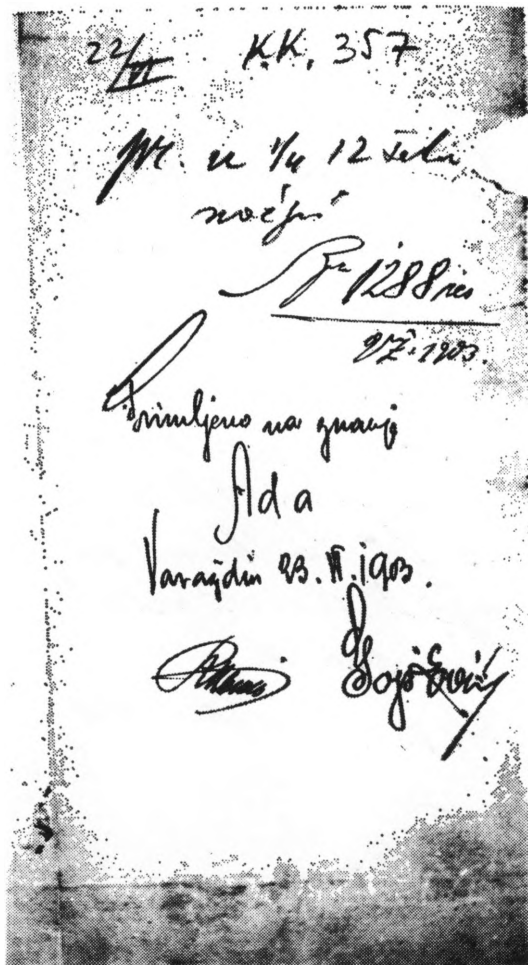
Na području ludbreškog kotara 15. lipnja u noći oko 300 seljaka naoružanih kosama, vilama i sjekirama dolazi pred Općinski ured u Vrbanovcu, razbijaju prozore na kućama vlasnika, koje su smatrali protivnicima hrvatskog naroda i narodne slobode. Vlast odgovara hapšenjem seljaka po vojnoj potrebi i zatvaranjem u sam Općinski ured Vrbanovec. Naredni dan 16. lipnja 1903. skupila se je naoružana masa seljaka pred zgradom ovog Općinskog ureda, zahtijevajući da se uhapšeni puste. Općinski je upravitelj pod tom prijetnjom morao pustiti zatvorene seljake.

Odmah nakon Vrbanovca i Ludbreg je bio poprište demonstracija. Bilo je to 21. lipnja noću. Najprije je telegramom varaždinski Veliki župan informiran da je »rulja od 100 ljudi« demonstrirala po ulicama Ludbrega, uništavajući sve do čega je došla, pa se traži od strane Kotarskog predstojništva »hitna pomoć od pola eskadrona vojske«. Detaljni izvještaj županijskog tajnika konstatira da se »iz učinjenoga po narodu vidi u Ludbregu da nije te noći izvedena demonstracija, nego teški zločin javnog nasilja... bune i paleža«. Predlaže odmah uvođenje prijekog suda u Ludbregu, koji je i proglašen 23. lipnja 1903.

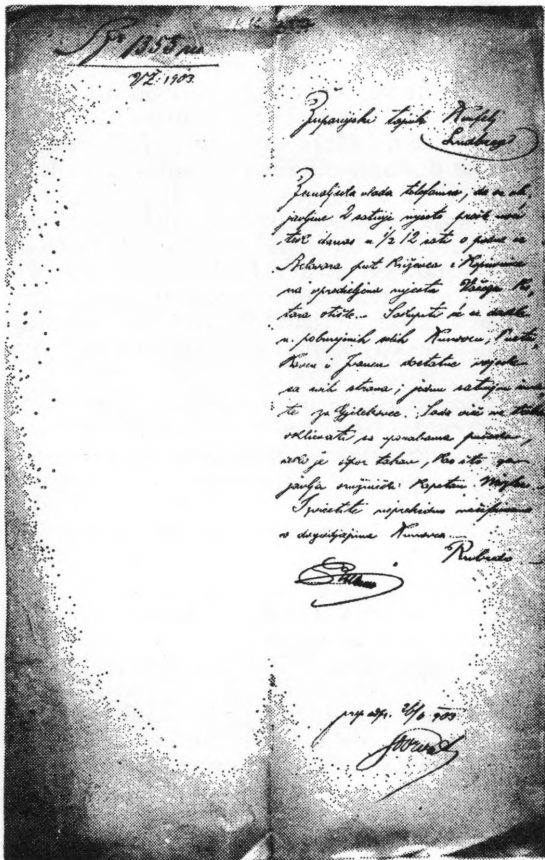
Iz tog izvještaja se vidi i tok događaja. »Pod lipama«, izvan Ludbrega, te se je večeri 21. 6. 1903. sakupilo 200 seljaka naoružanih svojim »hladnim oružjem«, najvećma dugačkim toljagama. Tih seljaka okupljalo se sve više i više putem, te se je u pobunjenoj masi našlo nešto oko 9,30 sati navečer 500 demonstranata.

U tri je navrata taj seljački svijet najvećma iz Slanja i Martijanca, obilazio ludbreške ulice, pustošio upravne zgrade i kuće protivnika narodne stvari lupanjem prozorskih stakla, otkidanjem doprozornika, ubacivajući u stanove kamenje, kolce i vile, dok je stan kotarskog predsjednika »počastio« čitavom »žrti«. Razlupano je i mnogo kućnih ulaznih vrata, a bilo je većih šteta na krčmama i trgovinama. Iskidani su mađarski grbovi, pa i državni na kotarskoj oblasti, Kotarskom sudu, poštanskom uredu i oružničkoj postaji. Bilo je i požara. I opet se od Velikog župana zahtijeva vojska, izašiljanje suca istražitelja, kao i državnog odvjetnika.

Hrastovsko i Slanje 22. lipnja 1903. provodi svoju akciju. Opkoljava masa od 200 seljaka žandarmerijski vod i općinskog bilježnika. Seljaci budu iza toga napadnuti od pješačkog voda vojske i dvaju vodova oružnika. Hapsi se 60 seljaka, pet ih je ranjeno,

Primka izvještaja o nemirima u Ludbregu 1903. godine (Arhiv Hrvatske)

Izveštaj o nemirima u Kunovcu 1903. godine (Arhiv Hrvatske)

pa se ranjene i uhapšene odvodi u Ludbreg i zatvara u vlastelinski dvorac.

»U sporazumu sa pukovnikom Clausnitzom molim uslijed toga što se je sada novo jedna eskadrona i jedna satnija pospješno u Ludbreg odaslati morala pošto je naoružana velika rulja u borbi sa tamošnjim vojništvom, te jer će većih posada ovdje (u Varaždinu) i u Ludbregu trebati, molim odmah ovamo do večera poslati još dvije satnije infantarije« brzojavlja Veliki župan varaždinski 23. lipnja 1903. Zemaljskoj vladi u Zagreb. Istovremeno i pismeno naglašava da je svu vojsku uputio u Ludbreg, da je u Ludbregu već uhapšeno 150 seljaka, pa radi svega toga ističe neophodnost, da se u Varaždin upute dvije do četiri satnije vojnika. Dakle, u ludbreškom je kraju veoma »vruće« za vlast, ništa se ne može bez znatnih vojnih snaga. Ludbreg i njegova okolica je u ustanku, pobuni. Koje li čudo onda da 26. lipnja Veliki župan Rubido ne samo informira svoga tajnika Pudbreski, kojeg je izaslao na taj »vrući teren« da u pobunjena sela Kunovec, Pustakovec i Ivanec šalje dvije satnije vojnika, već da ga upućuje da to poslato »oružje, ako je potrebno, treba svakako upotrijebiti, a ne snjime više oklijevati«. Kad traži takve mjere od svoga županijskog tajnika, postavlja i zahtjev Predsjedništvu Zemaljske vlade da se na kotar Ludbreg upute još četiri satnije vojnika. Stanovništvo se naime još nije smirilo nakon posljednjih događaja u Kunovcu, a Varaždin nema više vojske, koju bi na ludbreško područje mogao poslati.

Kako se međutim taj ludbreški seljački svijet mogao nositi sa takvim akcijama vlasti, koja eto naređuje da se puca u tu goloruku masu, ili može biti »naoružanu« toljagama i kamenjem? Karakteristično je za ove »ludbreške ratne pohode seljaka« da se u akcije bune i pohoda ugrađivala odgovarajuća doza lukavština. Moglo bi se reći da su se igrali s vojnim snagama »skrivača«. Seljačke su mase, pa i do petstotina ljudi, djelovale tamo gdje nije bilo vojske. Kad se predjelima njihovih akcija približe vojnici, seljaci taj teren prazne, ostavljajući na njemu samo starce i žene s djecom. Evo kako jedan takav slučaj opisuje županijski tajnik 22. lipnja 1903. kod Ludbrega. »Izaslanstvo« (čitaj vojna kaznena ekspedicija) stiglo je u Kućan oko 4 sata popodne. Pretraživanjem po kućama pronašlo je tek samo Ignaca i Dragutina Vučkovića, za koje se znade da su kod napada sudjelovali, dok drugih kod kuće zateklo nije; ovu je dvojicu uhvatilo i s njima pošlo usput u Hrastovsko... Ni u ovome selu nije kod kuće muškaraca pronašlo. Ipak zateklo

je osumnjičenika Luku Petrušanca i Ignaca Grgeca, pak je i ove uhapsilo. Kad je izaslanstvo s vojskom i uhapšenima došlo poslije šest sati navečer pred Ludbreg, zakrčilo im je put oko 150 ljudi iz Hrastovskog, oboružani vilama, kolčevima, sjekirama, zahtjevajući da uhapšene puste na slobodu.

Dakle, u selima Hrastovskom i Kućanu vojska pronalazi samo po jednog muškarca, starce i žene sa djecom, dok se je masa seljaka muževa izvukla, pak je zatim prepriječila put na povratku za Ludbreg toj vojnoj kaznenoj ekspediciji. No tu je došlo zatim do sukoba, ali i opkoljavanja s leđiju te seljačke mase od strane vojnih nadošlih snaga iz Ludbrega. Vojska je upotrijebila vatreno oružje, a pohvatano je i sedamdeset seljaka. Iako je ova akcija seljaka lukavo započeta, loše završila, ipak je dokaz više činjenicama da je sa čitavim narodom nemoguće ratovati, još manje dobiti rat, ma bili to i takvi ustanci ili pobune kao što su to bile te u Ludbregu i tom kraju. Na kraju će narod ostati pobjednikom, a u toku takvih ratovanja, kao najbolji »prijatelj« sa svojom zemljom, svojim tлом, će do savršenstva on i njegova šuma, grmečci, busen, brežuljci, prečaci i zakutci prijateljevati zadavajući udarce neprijatelju gdje ih najmanje očekuje, gdje je najosjetljiviji.

III.

Već smo se osvrnuli na proglašenje prijekog suda na području kotara Ludbreg, a saznajemo i to da se seljaci na uvođenje prijekih sudova u selima Kunovec, Pustakovec i Batinovec najoštrije suprotstavljaju. U Pustakovcu to čini 600 seljaka protivu oružništva. Sve je to vlast radila zbog zastrašivanja naroda. Kad su uz oružničku i vojnu asistenciju pokušavali ovjesiti oglase o proglašenju prijekog suda u selima Kunovec, Pustakovec, Batinovec, oko 600 naoružanih seljaka usprotivljuje se tom vješanju objava prijekog suda. Vojska je iz Varaždina, Ludbrega, pa i Koprivnice poslata u ta sela. Vojska je došla sa uputom »Oružje upotrijebiti čim je to potrebno, bez oklijevanja«. I u Kunovcu je 24. lipnja 1903. ubojito vatreno oružje pucalo na seljačke mase.

Nakon ovih lipanjskih krvavih događaja niti u srpnju mjesecu, kraj vojne posade, vlast nije spokojna. Novi kotarski predstojnik Gerechtshamer, čim je preuzeo dužnost, konstatira da se »sa sigurnošću ne može reći, da je opasnost otklonjena«. Navodno se čuju »glasovi, kaže Gerechtshamer, da se samo čeka da vojska ode i da se vrate iz zatvora uhapšeni«. Tako je to u Ludbregu i Kunovcu, a »prema izvještaju brahijalnog povjerenika«

završava svoj izvještaj Kotarska oblast Velikog župana, »u Rasinju se još nije situacija smirila«. Međutim, ipak se predlaže 7. srpnja 1903., da se redarstveni sat od 8 sati po-makne na 9, da se iz zatvora puste lakši krivci, a zatvoreni zadrže samo teži i veći. Podjedno da se dopusti održavanje sajмова u Ludbregu, jer se u mjestu nalazi dosta oružanih snaga, koje će moći održati red i mir za vrijeme sajмова. Krajem listopada 1903. godine je Kotarska uprava Ludbreg primila 400 kruna kao »izvanrednu naknadu za pokriće troškova, koje su izazvali iznimni odnošaji u Varaždinskoj županiji u lipnju 1903. godine«.

Istovremeno se pred sudom u Varaždinu 29. listopada 1903. našlo stoosamdesetosam seljaka ludbreškog kotara pod optužbom da su učinili »javno nasilje zlobnim oštećenjem tuđega vlasništva, da su učinili zločin ustanka, zločin krađe i zločin paleža«. Evo te optužnice.

»U ime njegova veličanstva kralja, Kr. sudbeni stol u Varaždinu, danas 29. listopada 1903. pod predsjedanjem predsjednika kr. sudbenog stola Miroslava Bronschana, i u prisuću kr. sudbenog viečnika Mirka Ferkića i Samuela Spillera, te kr. sudbenog pristava Petra Gjekića, te kr. sudbenoga viečnika Liberata Lunačeka kao namiestnoga sudca, kao sudacah i kr. prislušnika Ivana pl. Cebocija ... vrhu optužbe kr. državnog odvjetništva proti Augustu Geriću i drugovom radi zločina javnog nasilja, V slučaja, zlobnom oštetom tuđeg vlasništva označenog u § 85. a kz., radi javnog nasilja III slučaja označenog § 68. i 69. kz., zločina krađe označenog u § 171. i 174. — I czk., i zločina paleža označenog u § 166. kz. podignute optužnice od 6. kolovoza 1903. I-592/3-1903., zatim optužnicom od 2. kolovoza 1903. — I-592/9-1903. i od 16. kolovoza 1903. — I-592/10-1903., napokon odredbom od 22. rujna 1903. — I-253/101-1903, zatim odredbom od 22. rujna 1903. — I-253/477-1903. i od 22. rujna 1903. — I-253/1903. naređena i u prisutnosti kr. državnog odvjetništva upravitelja Dragutina Rehmana, optuženika Augusta Gerića i drugova ... dne 7. listopada 1903., zatim dne 13., 14., 15., 16. i 17. listopada 1903., te dne 19. 20. i 21. listopada 1903. održavane glavne rasprave na temelju po tužiteljstvu stavljena prijedloga, da se Vid Bobetić optužnicom radi zločinstva ustanka proglašeni krivim istog zločinstva kao kolovođa, a ostali u optužnici da se prema optužnici proglašeni krivima i osude.«

Optužnica nam ujedno kaže da su to gotovo svi ratari — seljaci. Njih 172 su ratari, 4 su obrtnici, seljačkih slugu je 4, a zanatlij-

skih pomoćnika i naučnika je 8. Starosna dob ovih Ludbrežana na toj optuženičkoj klupi je 16 do 75 godina. Prema težini čina svi su redom kažnjeni od 8 dana do 16 mjeseci zatvora; za više od 150 presuda glasi na 4 odnosno 6 mjeseci pooštrenog zatvora i s jednodnevnim postom mjesečno.

Khuen je otišao, a banom je imenovan 1. srpnja 1903. dr. Teodor grof Pejačević. Na položajima su u prvo vrijeme ostali Khuenovi veliki župani, kotarski predstojnici, čitav Khuenov upravni aparat, pa bi netko pomislio da se ništa nije promijenilo. Ludbreški primjer može izvanredno ilustrirati činjenicu da je ipak »madžaronstvo« moralo propasti, otići i to brzo za Khuenom. Početkom prosinca 1903. Kotarska oblast Ludbreg obavijestava Velikog župana u Varaždinu, da su za lipanjskih nemira skinuti madžarski grbovi, te da su uništeni madžarski natpisi na zgradama. Nisu međutim obnovljeni ti natpisi s grbovima. Iz bojazni pred narodom na poštanskoj je zgradi u Ludbregu stavljen natpis »Kr. poštanski i brzjavni ured«. Nije li to izvanredan primjer, kako je vlast morala priznati da se boji naroda. Nije li to izvanredan simbol pada upravo onoga i onih protiv čega i protiv kojih je i ovaj ludbreški običan, seljački svijet, ustao, najsiromašniji, najpotlačeniji uz hrvatskog malobrojnog još radnika, premda je još krajem listopada po sudu suđen.

Naredni su izbori u svibnju 1906. godine narodnu stranku sveli na svega 37 zastupnika, dok je opozicija dobila 51. Narod je u pokretu 1903. još jednom u povijesti osjetio i shvatio svoju snagu. U pokret je ušao svjestan svoje nepobjedivosti kad istupa jedinstveno, slobodoljubivo, u svojoj pravičnoj borbi za nacionalnu slobodu i socijalnu pravicu.